

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 338:37:658.001.76

Іляшенко А.Х.

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Доведено, що трансформація моделі інноваційного процесу потребує підвищення активності вищих навчальних закладів у формуванні і розвитку національної інноваційної системи; переведення економіки на інноваційний шлях розвитку потребує нового підходу до оцінки ролі та місця науки у суспільному прогресі. Досліджується спрямованість інноваційної стратегії освітньої діяльності ВНЗ.

Ключові слова: стратегія інноваційного розвитку, методологічні підходи, фінансова підтримка, вища освіта.

The transformation model of innovative process needs the increase of activity of higher educational establishments forming and development of the national innovative system. Translation of economy on the innovative way of development needs the new going near the estimation of role and science place in public progress. The orientation of educational activity innovative strategy of institutions of higher learning has been analyzed.

Keywords: strategy of innovative development, methodological approaches, financial support, higher education.

Оцінка ефективності фінансових вкладень в інноваційний розвиток вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) припускає нове осмислення ролі інвестиційної привабливості освітніх новацій в інвестиційному процесі вищої освіти. При цьому під інвестиційною привабливістю розуміються переваги інвесторів у виборі того або іншого об'єкту інвестування.

Дослідження фінансового механізму розвитку освіти, формування та використання фінансових ресурсів закладами освіти містяться у працях українських вчених: В.Андрієнко, Т.Боголіб, Н.Верхоглядової, В.Кременя, А. Монаєнко, В.Огаренко, С.Салиги.

Вивченню питання фінансового забезпечення розвитку освітньої галузі присвячені праці російських учених: А.Анчишкіна, С.Белякова, Г.Григоряна, С.Струмліна. Серед іноземних вчених найбільше на увагу заслуговують праці Н.Барра, Г.Беккера, М.Боумена, П.Друкера та інших.

Наукові здобутки згаданих учених є значним внеском у теорію та методологію фінансового забезпечення розвитку освітньої галузі.

Ефективність реалізації інноваційної стратегії ВНЗ і цілеспрямованість розподілу ресурсів істотним чином залежать від того, наскільки оптимально побудована система управління освітньою діяльністю в цілому, тому контроль системи управління освітніми новаціями є необхідною умовою надійності інвестиційних вкладень. Забезпечення надійності інвестиційних вкладень – ключова позиція профілактики ризиків цілеспрямованого інвестування в освітні новації ВНЗ.

Інноваційний розвиток ВНЗ викликає необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів і, відповідно, розширення кола інвесторів освітніх новацій.

У якості основних інвесторів освітніх новацій слід розглянути такі:

- держава, що здійснює інвестиції коштів бюджетів різного рівня в сукупний національний людський капітал;
- бізнес-структури, що інвестують вигідні для них освітні проекти;
- некомерційні організації, що здійснюють цільові інвестиції на виконання грантів;
- приватні інвестори.

Багатоканальне фінансування припускає всі можливі види джерел фінансування освітньої діяльності. Проте вибір оптимальних методів оцінки ефективності фінансових вкладень в освітні новачії вимагає розподілу їх на зовнішні і внутрішні. Зовнішні фінансові вкладення - це державні інвестиції, грошові кошти бізнес-суспільства, у тому числі і комерційних банків, гранти некомерційних організацій, приватні внески, венчурний капітал. До внутрішніх джерел фінансового забезпечення освітніх інновацій слід віднести дохід, отриманий від реалізації інноваційних освітніх програм, нововведень у сфері освітніх технологій, нових методів і форм організації учбового процесу, нових інформаційних і технічних засобів навчання і інших освітніх новачії, а також перевищення доходів (витрат) від поточної освітньої діяльності (реінвестиції).

Привабливість тих або інших джерел розвитку освітньої діяльності ВНЗ можна оцінити експертним шляхом по таких критеріях, як: ємність, доступність, ризикована і загальна привабливість.

Ємність джерела інвестування - потенційний об'єм фінансових ресурсів, який може бути направлений на розвиток інноваційної освітньої діяльності ВНЗ. Доступність джерела інвестування - це зручність отримання фінансових ресурсів і розпорядження ними в процесі генерації ідеї, розробки і впровадження освітніх новачії. Ризик інвестиційного джерела - це вірогідність втрати частини коштів, призначених для інвестування освітніх новачії. Привабливість інвестиційного джерела - це інтегральний показник, що формується на основі оцінки його критеріїв (кількість, доступність і ризики) відповідно до експертної оцінки [1].

Держава як стратегічний інвестор державних і регіональних освітніх проектів, залишаючись адміністратором бюджетних коштів, через казначейську систему здатна у будь-якому випадку зберегти контроль над цільовим використанням виділених інвестицій і таким чином мінімізувати інвестиційні ризики. Інвестиційні ризики бізнес-структур у сфері вищої освіти збільшуються, якщо прирощений людський капітал дозволяє співробітникові змінити місце роботи або зажадати вищу оплату. Бізнес-структури будуть зацікавлені в довгострокових інвестиціях в інтелектуально-інноваційний потенціал тільки у разі отримання відповідних преференцій від держави у вигляді податкових і фінансових стимулів.

Некомерційні організації, акумулюючи приватні засоби корпорацій або бюджетів різних держав, реалізують освітні проекти, не враховуючи інвестиційних ризиків, оскільки як результат своєї діяльності вони розглядають довгострокові цілі у вигляді експансії на нові ринки, підготовки кадрів для аутсорсингу, офшорного навчання і ін. Приватні інвестори (сім'я, студент), здійснюючи інвестиції в вищу освіту, також переслідують довгострокові цілі, вважаючи дані вкладення виправданими при отриманні спеціальності, затребуваної на ринку праці.

У будь-якому випадку для мінімізації інвестиційних ризиків інвесторові необхідно реалізувати своє право розпорядження і контролю за ефективністю і надійністю власних вкладень. На практиці це означає, що перш, ніж вкладати великі засоби в освітні новачії ВНЗ, інвестор повинен невеликими засобами забезпечити такі умови, при яких він буде упевнений, що його вкладення використані ефективно і на ті цілі, на які вони були спрямовані [3].

Для того, щоб управляти ефективністю вкладень в освітні новачії, інвестор перш за все повинен брати участь у формуванні інноваційної стратегії розвитку ВНЗ і встановити ко-

контроль за створенням і реалізацією цієї стратегії. Мета стратегічного планування інноваційного розвитку ВНЗ – створювати, упроваджувати і розвивати нові напрями, форми організації освітньої діяльності. Стратегічне планування і контроль відхилень від заданих параметрів дають умови для постійного моніторингу інновацій з боку інвестора, формуючи прозору траєкторію управління інвестиційними вкладеннями [2, с.351].

Друга ключова властивість, у формуванні якої необхідно інвестувати засоби для мінімізації ризиків, - цілеспрямованість розподілу ресурсів. Контроль за розподілом ресурсів є необхідною умовою для управління надійністю інвестиційних вкладень. Цілеспрямованість розподілу ресурсів на освітні новації - це підлеглисть фінансової політики ВНЗ прийнятої інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності. Фінансова політика ВНЗ повинна ґрунтуватися на балансі інтересів суспільства, держави і ВНЗ і бути сукупністю принципів і критеріїв, відповідно до яких будується фінансова діяльність і формується бюджет реалізації інноваційної стратегії. Якою б правильною не була стратегія, якщо інвестиційні ресурси витрачаються на щось інше, ефективність її реалізації знижується. І навпаки, якщо інвестор цілеспрямовано впливатиме на управління інноваціями з тим, щоб зробити прозорою фінансову діяльність по трансформації ресурсів в інновації, він у будь-який момент буде мати змогу контролювати доцільність витрачання засобів, забезпечивши тим самим надійність власних вкладень.

Ефективність реалізації інноваційної стратегії ВНЗ і цілеспрямованість розподілу ресурсів істотним чином залежать від того, наскільки оптимально побудована система управління освітньою діяльністю в цілому, тому контроль системи управління освітніми новаціями є необхідною умовою надійності інвестиційних вкладень. Забезпечення надійності інвестиційних вкладень - третя ключова позиція профілактики ризиків цілеспрямованого інвестування в освітні новації ВНЗ.

Формуючи ключові позиції мінімізації інвестиційних ризиків, інвестор вимушений брати участь в структуризації освітньої діяльності ВНЗ в цілому, здійснюючи при цьому моніторинг і оцінку ефективності інвестиційних вкладень. Моніторинг ефективності інвестиційних вкладень - це дієвий контроль інвестора за тим, щоб інноваційна освітня діяльність ВНЗ як об'єкту інвестицій постійно здійснювалася відповідно до встановленої інноваційної стратегії і була забезпечена ресурсами відповідно до прийнятої фінансової політики. Істотна відмінність такого підходу полягає в тому, що інвестор не втручається в результативні процеси освітньої діяльності, а забезпечує такі умови, щоб результативність була закладена в структурних процесах, і контролює постійне функціонування цієї структури. Він не розподіляє ресурси, а створює такі умови, при яких фінансова діяльність, що забезпечує розробку і впровадження освітніх новацій, стає прозорою.

На етапі формування механізмів, що забезпечують прозорість управління інвестиціями в освітні новації, їх інвестиційна привабливість зводиться до забезпечення доступу інвестора як до створення цих механізмів, так і до участі в контролі за їх функціонуванням. Чим ширше доступ, тим вище інвестиційна привабливість інновацій для інвестора. Коли механізми прозорості сформовані і відлагоджені, забезпечення інвестиційної привабливості зводиться до регулювання включеності інвестора в ухвалення стратегічних рішень інноваційного розвитку ВНЗ і формування фінансової політики.

Першим етапом у формуванні механізмів, що забезпечують прозорість управління інвестиціями в освітні новації, є розробка інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності [4]. Інноваційна стратегія встановлює і показує організаційну мету вищої школи в термінах довгострокових завдань, програм дій і способів визначення пріоритетів, вибирає справжню і майбутню траєкторії інноваційної спрямованості освітньої діяльності ВНЗ. Визначення інноваційної стратегії розвитку вищої освіти є компетенцією державних органів управління

як стратегічних інвесторів освітніх новацій. Це підтверджується і тим, що стратегія є засобом для селективного інвестування в реальні і невідчутні ресурси, щоб розвинути можливості, які гарантують життєздатну і конкурентноздатну перевагу вітчизняної системи вищої освіти. Проте важливо розробити такий підхід до стратегічного і тактичного планування освітніх новацій, який відповідатиме особливостям функціонування кожного ВНЗ. У такому разі вище керівництво ВНЗ стає головним виконавцем розробленою спільно з інвесторами інноваційної стратегії і несе повноту відповідальності за її реалізацію. При формуванні інноваційної стратегії розвитку ВНЗ необхідно враховувати:

- сполучення із загальною стратегічною лінією розвитку ВНЗ і його місією, яка ідентифікує головні цілі і їх характеристики, і використовується як контекст для розробки і визначенні інноваційних стратегій;
- аналіз зовнішніх і внутрішніх умов реалізації інноваційної стратегії;
- визначення ключових освітніх новацій як першочергових об'єктів інвестування;
- дослідження альтернативних варіантів інноваційної стратегії;
- складання оперативних планів, відповідних стратегічним завданням інноваційного розвитку;
- розробку системи оцінки і контролю виконання планів.

Відмітною особливістю розробки інноваційної стратегії ВНЗ є її орієнтованість на інвестиційну привабливість освітніх новацій. Тому повинне вирішуватися завдання збалансованості інтересів ВНЗ як суб'єкта, що сподівається за результативність освітніх новацій, з інтересами інвесторів, які здійснюють ресурсне забезпечення реалізації інноваційної стратегії.

З позицій концептуальних підходів до формування інвестиційної привабливості освітніх новацій інноваційну стратегію розвитку освітньої діяльності ВНЗ можна сформулювати таким чином: «на основі інституційних і технологічних змін у вищій освіті, обумовлених його ключовою роллю в інноваційному розвитку суспільства, розробити і реалізувати освітні новації, що забезпечують інвестиційну привабливість освітньої діяльності».

Запропонована інноваційна стратегія вирішує задачу збалансованості інтересів інвесторів, і навчальних закладів в процесі ресурсного забезпечення, розробки і реалізації освітніх новацій одночасно на рівні організаційно-управлінської інфраструктури, змісту, технологій і методів навчання, зовнішніх і внутрішніх комунікацій.

Інноваційною стратегією передбачена пріоритетність інвестицій в освітні новації, як стимулюючого процесу генерації і оновлення знань, які у разі трансформації їх в нематеріальні активи самі можуть виступати в ролі додаткового джерела ресурсного забезпечення.

Стратегія інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ повинна розроблятися у взаємозв'язку з іншими функціональними стратегіями за умови забезпечення її гнучкості і альтернативності стратегічного вибору. У зв'язку з цим після визначення ключових напрямів інноваційного розвитку в період часу, охоплюваний стратегічним планом з інвестором узгоджуються методи, необхідні для досягнення поставлених цілей. В цьому випадку стратегія стає компонентом, що пов'язує цілі інвестування і результати освітніх новацій.

Необхідно провести дослідження альтернативних варіантів інноваційної стратегії з метою мінімізації інвестиційних ризиків і на основі підсумків проведеного дослідження розробити оперативний (робочий) план. Оперативний план встановлює послідовність дій як структурних підрозділів ВНЗ, так і інвесторів освітніх новацій. Він розробляється для всіх типів освітніх новацій в рамках інноваційної стратегії, які повинні бути забезпечені інвестиційними ресурсами в цілях забезпечення інвестиційної привабливості оперативного плану.

Умовою його реалізації може стати розробка індивідуальних планів інноваційного розвитку ключових підрозділів освітньої діяльності ВНЗ - деканатів і кафедр.

Зовнішній контроль з боку інвесторів і внутрішньовузівський контроль повинні простежити за розробкою плану дій, тобто планування і контроль повинні бути інтегровані один в одного. За наслідками інтегрованого контролю можливо і доцільно:

- оцінювати ефективність управління ресурсним забезпеченням освітніх новацій;
- сформувати системи мотивації і стимулювання розробки і впровадження освітніх новацій;
- змінювати якісні і кількісні характеристики як самої освітньої діяльності, так і організаційно-управлінської інфраструктури ВНЗ;
- гарантувати цільове використання інвестицій;
- встановлювати оптимальні варіанти використання різних джерел фінансових вкладень;
- забезпечувати умови для взаємодоповнення і вільного переливу інвестицій по напрямках інноваційної стратегії ВНЗ;
- визначати індикатори порівняння об'ємів ресурсного забезпечення і результатів освітніх новацій.

Стратегічне планування інноваційної освітньої діяльності може бути успішне, тільки якщо всі працівники ВНЗ переймають на себе відповідальність створення робочого плану дій. Керівництво ВНЗ – ключова ланка в цьому процесі, що створює сприятливе середовище для формування, розвитку і стимулюванні інтелектуально-творчого потенціалу учасників інноваційного процесу. Система стратегічного планування, що включає послідовне визначення напрямів інноваційного розвитку, розробку багаторівневих планів, завдань, визначення термінів відповідальних за виконання, повинна передбачати і постійний моніторинг руху до поставлених цілей, і надання зворотного зв'язку по наявних відхиленнях.

Для кожної складової стратегії інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ і підвищення її інвестиційної привабливості передбачені свої цілі і завдання. В рамках клієнтської перспективи основними індикаторами інвестиційної привабливості освітніх новацій є:

- клієнтоорієнтованість нових освітніх програм;
- рейтинг авторських курсів і нових освітніх технологій на ринку освітніх послуг;
- задоволеність інвесторів, зокрема збільшення затребуваності випускників, підготовлених відповідно до нової парадигми вищої освіти, на ринку праці;
- кількість нововведень і їх якісні характеристики і ін.

У перспективі цілі бізнес-процесів фокусуються на процесах, які впливають на досягнення намічених результатів і задоволення інвесторів освітніх новацій. У цій же перспективі доцільно розглядати всі стадії інноваційного процесу, аналізувати і контролювати всі процедури і дії учасників освітніх новацій. Перспектива «навчання і розвиток» визначає інфраструктуру для підтримки інноваційної діяльності, яку необхідно сформувати для забезпечення зростання і розвитку в довгостроковій перспективі. Зростання і розвиток є результатом синергії основних чинників: професійного, інтелектуального і творчого потенціалу викладачів і студентів, інформаційних систем і організаційних процедур.

Основною метою фінансової перспективи є збільшення рентабельності інноваційних освітніх програм і їх інвестиційної привабливості. Ці складові сприяють реалізації інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності в рамках єдиної стратегії і місії ВНЗ.

Тактичними завданнями інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ для його інвесторів можуть бути:

- завдання інституційного розвитку;
- завдання зміни змісту, форм і методів навчання;
- завдання інформаційного і комп'ютерного переоснащення ВНЗ;
- завдання системи стимулювання персоналу ВНЗ.

Вирішення завдань інституційного розвитку ВНЗ припускає зміни традиційної структури управління освітньою діяльністю на координаційну для матриці структуру, в якій має місце інтеграція стабільних функціонально-лінійних служб (деканати, кафедри) і тимчасових цільових структур (творчих педагогічних колективів). Взаємодія лінійно-функціональних і програмно-цільових підсистем управління спирається на збалансоване розділення відповідальності, має рацію і функцій між елементами обох систем. Створення тимчасових творчих колективів, проектних груп і ін. для вирішення конкретних інноваційних (проектних) завдань дозволяє досягати високої організованості і стабільності в реалізації освітніх програм, швидкій реакції на зміну ситуації, концентрації ресурсів для вирішення інноваційних завдань.

Питання залучення інвестицій у вищу освіту є ключовим питанням розвитку суспільства в цілому, а питання залучення інвестицій в освітні новації - ключовим напрямом інноваційного розвитку ВНЗ. Це пояснюється тим, що у момент здійснення вкладень інвестори встановлюють зв'язок з конкретним ВНЗ і стають учасниками його інноваційної діяльності. Результатом дії інвесторів можна вважати зміну якісних і кількісних характеристик освітньої діяльності ВНЗ. У перспективі – приріст інтелектуально-інноваційного потенціалу працівників, що матеріалізується у вигляді інвестиційного доходу, впливає на інвестора, у свою чергу змінюючи його властивості і заповнюючи вкладені ресурси. Зрештою після припинення інвестиційного процесу і ВНЗ як суб'єкт, і інвестор як об'єкт інвестування починають існувати в новій якості. Таким чином, інвестиційні процеси у вищій освіті дозволяють створити і підтримувати ланцюгову реакцію інноваційного розвитку всіх секторів національної економіки, тобто є чинником прискорення соціально-економічного розвитку суспільства.

Література

1. Артемова В. Проблеми розвитку науки і використання наукових знань / В. Артемова, В. Гулеватий // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 92-95.
2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки України в трансформаційний період / Т.М. Боголіб. – К.: Освіта України, 2007. – 592 с.
3. Гончаренюк И. Инновационная деятельность – новая миссия уни-верситетов / И. Гончаренюк // „Alma mater”. – 2004. – № 6. – С. 25-28.
4. Довгань Л.Є. Інноваційні підходи до генерування новітніх знань та управління ними / Л.Є. Довгань, Н.О. Сімченко // Проблеми науки. – 2005. – № 7. – С. 47-51.

Рекомендовано до друку:
д.е.н., доц. Метеленко Н.Г., 16.02.2012

Надійшла до редакції:
01.03.2012